

Print ISSN: 2251-6654
Online ISSN: 2588-3542

Journal of Family Counseling and Psychotherapy

Volume 13, Issue 1 - Serial Number 35 –September 2023

doi.org/10.22034/fcp.2024.138422.2131

Analyzing the Criminal Responsibility of the Parents Regarding Neglect and Negligence towards the Children at Risk

Received: 4 - 1 – 2023

Accepted: 3 - 9 - 2023

[Afshin Abdollahi](#)

Associate professor of law .Faculty of Humanities and Social Science .university of Kurdistan .sanandaj.Iran.

a.abdollahi@uok.ac.ir

Seyyed Mohammad Reza Tekyekhah

M A of criminal law student †Faculty of Humanities and Social Science, University of Kurdistan, Sanandaj †Iran

Abstract

Paying attention to the basic needs of children is considered one of the most important tasks of parents. If they fail to meet these needs, the child will be in a dangerous situation and the possibility of being injured or committing a crime will increase. In this regard, the Iran Law on the Protection of Children and Adolescents approved in 2019, recognizes the concept of neglect and negligence on the part of parents towards children and adolescents and has established special measures to remove these people from dangerous situations. Based on this, this article has analyzed the conditions and extent of criminal liability of the parents in neglect and negligence towards the child with interpretative-analytical method Findings: According to the findings, it was concluded that despite the provision of criminal liability for negligent parents, still there are uncertainties; In such a way that parents, who are the primary cause of children's delinquency, are not responsible if their inattention causes a child's delinquency. Conclusion: In addition, some important examples of parental neglect that lead to a dangerous situation for a child or teenager have not been criminalized. Therefore, the legislator must criminalize some other examples of parental neglect to prevent victimization and repeated delinquency or to prevent the creation of a delinquent victim situation in children and adolescents.

Keywords: *dangerous situations, the child at risk, criminal liability, neglect and negligence*

Introduction

Neglecting children is one of the issues that have targeted children throughout history, and this has been a history-deep phenomenon that has become a major concern for governments due to its nonstop growth. Children's vulnerability has various causes such as their physical and mental weakness, their age, and the inattention and negligence of some parents towards their children (Abbas, 2020). All these, besides some others, are the reasons for putting this group at a real risk of injury. Due to a child's great potential to learn every detail of the surrounding world, unknown communications and not paying enough attention to their basic needs cause the dominance of dangerous situations in their world. Therefore, parents must always think of careful communication with children; a communication distinct from the relationships with the others around them, and they must also pay attention to the children and have them as priorities in their mind (Shiri, 2022). Thus, since the children at risk are so likely to be guilty, we need to take protective measures and provide appropriate solutions to eliminate or neutralize crime-causing factors, pay attention, and give them legislative, executive, and judicial priority (Jafari, 2019). Among the solutions to lessening the number of child abuse and delinquency, we've got predicting criminal liability for negligent parents regarding the basic and

primary needs of the child and performing their duties regarding guardianship and custody.

Before the adoption of the Law on Protecting Children and Adolescents approved in 2019, in the field of criminal liability, there were no special rules and regulations regarding parental indifference which places a child in a dangerous situation. This means if the child is harmed due to the parents' indifference and negligence or if the child himself commits a behavior against another, only the main guardian who committed the crime could be punished and the parents who were considered the primary cause of the crime and the injury could not be prosecuted. With the approval of the Law on the Protection of Children and Adolescents in 1399SH, some of the shortcomings and challenges of the past laws have been resolved which has provided special criminal rules in the field of neglect of parents in fulfilling their duties regarding their children. Nevertheless, there are ambiguities regarding the terms "neglect and negligence", "basic needs" and "the parents' degree of criminal responsibility" and removing this ambiguity is the main goal of this research. The Law on Protecting Children and Adolescents was approved in 1399SH and it has established new concepts in the field of child protection besides some special conditions regarding the criminal

responsibilities of the parents. Explaining these concepts and conditions will have a great impact on the realization or non-realization of the criminal responsibilities of

Methodology

This research has been done with an interpretative-analytical method using library resources, books, and articles related to the subject and the idea of the manuscript. The interpretive-analytical method is based on the hermeneutic interpretation of texts, thus, a different understanding of texts is formed. This method is also called an interpretation or

Results and discussion

Some children are at greater risk in comparison with their peers due to their physical, psychological, and emotional conditions, so they are called children at risk. According to a classification, children and adolescents at risk are divided into two categories: victimized children and children who violate criminal laws. Considering the special situation of children and teenagers, it is necessary to have both these categories under the protective umbrella of the legislator and to establish a special differential criminal policy compared to that of the adults to protect them. Besides the government, the family plays the main and most important role in developing and perfecting the child. In this way, the more the parents pay attention to the child's basic

the parents. In other words, if the judicial authority has a wrong interpretation of the relevant concepts, a person may be wrongly convicted or acquitted.

understanding method. The interpretive analysis presupposes that the social phenomena and actions of people have meanings in nature. Interpretive analysis, as one of the methods of empirical evidence analysis, tries to tell and show the meaning hidden in the text or the event in the context.

needs and the better they perform their Shariah and legal duties towards him, the less would be the possibility of having a dangerous situation for the kid.

The Law on Protecting Children and Adolescents approved in 1399SH, as the last will of the legislator in the field of protecting children and adolescents at risk, has implemented special protection measures for these persons. One of the protective measures of this law is identifying criminal liability for the parents in case of neglect and negligence toward the children at risk. In Article 9 of this law, punishment is prescribed for parents who neglect their children, if certain conditions are met.

Despite the positive actions of the mentioned law, there are gaps and

deficiencies in this regard. One of its most important flaws is that the assumption has not criminalized the cases in which the negligence and the carelessness of parents lead to the delinquency of the children and adolescents. For example, due to parents' neglect, a child may commit crimes such as begging, drinking, or stealing to meet his basic needs. Another problem is the inattention of parents in the hypothesis that leads to having a child or a teenager committing suicide. Some suicides, especially in childhood and adolescence, are rooted in parents' inattention and negligence towards the child's needs or not

having a proper understanding of his mental and emotional state. However, this important point has not been mentioned by the legislator. Therefore, the legislature must criminalize suicide caused by parental neglect. Another gap is the economic exploitation of children and teenagers. The examples of this have increased in various ways in the last few decades such as using children for begging or employing them in hard and harmful work. The main cause of this is the carelessness and negligence of the parents, but this has also been ignored by the legislator.

Authors' contributions

This topic became eye-catching for the authors since it's an important note to be studied and it had never been under the attention of any other researchers.

References

Abbas, S. (2020). Risk factors and support strategies in the Law on the Protection of Children and Adolescents approved in 1399SH. *Razavi University of Islamic Sciences, 21(18)*.

<https://doi.org/10.30513/cld.2021.2883.1456>

Jafari, B. (2019). Manifestations of differential criminal policy towards abused children with a view to the Law on Protection of Children and Adolescents approved. *Children's Rights Quarterly, 2(6)*.

<http://childrightsjournal.ir/article-1-47-en.html>

Shiri, A. (2022). Differential criminal policy regarding children and adolescents. *Public Policy Quarterly, 3(8)*. <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2022.89544>

Print ISSN: 2251-6654

Online ISSN: 2588-3542

Journal of Family Counseling and Psychotherapy

Volume 13, Issue 1 - Serial Number 35 - September 2023

doi.org/10.22034/fcp.2024.138422.2131

واکاوی مسئولیت کیفری والدین در زمینه بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودکان دستخوش‌گزند

پذیرش: ۱۴۰۲-۰۶-۱۲

دریافت: ۱۴۰۱-۱۰-۱۴

دانشیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان سنندج، ایران.

افشین عبداللهی

a.abdollahi@uok.ac.ir

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

سید محمد رضا تکیه خواه

چکیده

توجه به نیازهای بنیادی کودکان از برجسته‌ترین تکالیف پدر و مادر به حساب می‌آید که در صورت کوتاهی در برآورده نمودن این نیازها، کودک در وضعیت مخاطره‌آمیز قرار می‌گیرد و امکان بزه دیدگی و یا بزه‌کاری او افزایش می‌یابد. در این راستا، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹، با شناسایی مفهوم بی‌توجهی و سهل‌انگاری از سوی والدین در برابر کودک و نوجوان، تدابیر ویژه‌ای در جهت دور نمودن این افراد از وضعیت مخاطره‌آمیز وضع نموده است. هدف از این پژوهش، بررسی و روشن‌سازی مفهوم جرم بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودکان دستخوش‌گزند و خلأهای قانونی موجود در این زمینه است. بر این مبنا، این نوشتار با روش تفسیری-تحلیلی، شروط و میزان مسئولیت کیفری والدین در قبال بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودک را مورد بررسی قرار داده است یافته‌های این پژوهش نشان داد که باوجود پیش‌بینی مسئولیت کیفری برای والدین سهل‌انگار، همچنان ابهاماتی وجود دارد؛ به‌گونه‌ای که اگر بی‌توجهی آن‌ها موجب بزه‌کاری کودک گردد والدین که عامل نخستین در بزه‌کاری کودکان می‌باشند، مسئولیتی ندارند. مضافاً اینکه برخی مصادیق برجسته بی‌توجهی والدین که منجر به وضعیت مخاطره‌آمیز برای کودک یا نوجوان می‌گردد، جرم‌انگاری نشده است. از این رو ضرورت دارد تا قانون‌گذار برای پیشگیری از بزه دیدگی و بزه‌کاری پیاپی و یا پیشگیری از ایجاد وضعیت بزه‌کار-بزه‌دیده در کودکان و نوجوانان، برخی دیگر از مصادیق بی‌توجهی والدین را جرم‌انگاری نماید.

کلیدواژه‌ها: وضعیت مخاطره‌آمیز، بی‌توجهی و سهل‌انگاری، کودک دستخوش‌گزند، مسئولیت کیفری

مقدمه

کودکان به‌عنوان قشر آسیب‌پذیر جامعه باید مرکز اصلی توجه حاکمیت‌ها قرار گیرند. توجه به منافع عالی‌ه کودک و اتخاذ سیاست جنایی ویژه و کارآمد باعث می‌شود که جامعه در جهت رشد و تعالی گام بردارد و سلامت آینده کشور تضمین گردد (Abdullahi and mahdawi Thabet, 2018). برخی از کودکان به دلیل وضعیت خاصی که در محیط پیرامون خود دارند، در برابر سایر کودکان در مسیر بزه قرار می‌گیرند و در صورت عدم توجه، این افراد از یک سو ممکن است قربانی جرم واقع گردند و از سوی دیگر ممکن است ناقض قوانین جزایی شوند. از همین‌رو، لازم است تدابیر ویژه‌ای در حمایت از آنان به عمل آید. در کنار دولت که وظیفه اجرایی در جهت اتخاذ سیاست جنایی افتراقی در حمایت از کودکان را بر عهده دارد، خانواده اصلی‌ترین نقش را در جهت رشد و کمال کودک ایفا می‌کنند. والدین نخستین افرادی هستند که با کودک ارتباط برقرار می‌کنند و نقش بنیادی در آموزش مسائل مختلف به کودک را دارند. لذا والدین به‌عنوان نخستین همراهان کودک پس از تولد باید بکوشند که وی در وضعیتی آرام و به دور از وضعیت مخاطره‌آمیز زندگی کند. (Abasi, 2020).

دور بودن کودکان از شرایط مخاطره‌آمیز و سلامت جسمانی و روانی این قشر آسیب‌پذیر، به میزان ارتباط والدین با آنها بستگی دارد. هر قدر والدین در برابر نیازهای کودک توجه بیشتری داشته باشند و ارتباط خود را با کودک نزدیک‌تر کنند، به این صورت که نیازهای بنیادی او را برآورده کنند، بر کودک خود نظارت دقیق داشته باشند، مراقبت‌های لازم را به عمل آورند و نیز در تربیت صحیح وی کوشا باشند، امکان فرارگیری کودک در وضعیت مخاطره‌آمیز پایین‌تر خواهد بود. لیکن هر اندازه که والدین در انجام وظایف شرعی و قانونی خود در برابر کودک کوتاهی کنند و توجهی به وضعیت وی نداشته باشند، کودک بیشتر دستخوش بزه دیدگی و یا بزه‌کاری قرار می‌گیرد. (Qorbannia, 2016).

تا پیش از تصویب قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹، در زمینه مسئولیت کیفری، قواعد و ضوابط خاصی در برابر بی‌توجهی والدین در قبال فرارگیری کودک در وضعیت‌گزند وجود نداشت، بدین معنی که چنانچه بر اثر بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین صدمه‌ای به کودک وارد می‌شد و یا آنکه کودک خود مرتکب رفتاری بر دیگری می‌گردید، صرفاً مباشر اصلی که جرم را مرتکب شده است قابل مجازات بود و والدین که عامل اولیه در وقوع جرم و ورود آسیب به حساب می‌آمدند، قابل پیگرد نبودند. با تصویب قانون حمایت از کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۹۹ تا حدودی نواقص و چالش‌های گذشته مرتفع گردید که قواعد کیفری خاصی در زمینه بی‌توجهی والدین در انجام وظایف سپرده شده در برابر کودکان پیش‌بینی کرده است (Taghizadeh Zanooghi, 2019). با وجود این، ابهاماتی درباره عبارات «بی‌توجهی و سهل‌انگاری»، «نیازهای بنیادی» و «میزان مسئولیت کیفری والدین» وجود دارد که مسأله اصلی این پژوهش است. نظر به اینکه قانون حمایت از کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۹۹ به تصویب رسیده و مفاهیم جدیدی در حوزه حمایت از کودکان و شرایط خاصی درباره مسئولیت کیفری والدین وضع نموده است، تشریح این مفاهیم و شرایط تأثیر زیادی در تحقق یا عدم تحقق مسئولیت کیفری والدین خواهد داشت. به بیان دیگر چنانچه مقام قضایی تفسیر اشتباهی از مفاهیم مربوطه داشته باشد، ممکن است به اشتباه، شخصی محکوم یا تبرئه گردد (Katozian, 2022).

یکی از اهداف اصلی بررسی مسئولیت کیفری والدین در قبال بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودکان دستخوش‌گزند آن است که با شناسایی و تفسیر مفهوم بی‌توجهی و سهل‌انگاری و تبیین شروط تحقق آن، ضمانت اجرای کیفری مناسب

در قبال ارتکاب بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودک بررسی شود تا با شناخت این ضمانت اجراها در جهت پیشگیری از بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودک اقدامات موثر صورت گیرد و آمار قرارگیری کودک در وضعیت‌های مخاطره‌آمیز کاهش یابد. هدف دیگر از طرح و بررسی این پژوهش، شناسایی خلأهای قانونی موجود درباره بی‌توجهی و سهل‌انگاری می‌باشد و ضرورت دارد تا مقنن متناسب با مقتضیات جامعه، مقررات پیشگیرانه مناسبتری در این خصوص اتخاذ نماید و در کنار پیش‌بینی مسئولیت کیفری برای والدین و اعمال پیشگیری واکنشی، رویکردهای کنشی نظیر رویکردهای آموزش محور را در اولویت تقنینی قرار دهد تا از ایجاد پیاپی وضعیت‌های مخاطره‌آمیز پیشگیری شود. در راستای تبیین اهداف مزبور، این پژوهش در سه قسمت، مسئولیت کیفری والدین را در قبال بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودکان دستخوش گزند مورد واکاوی قرار می‌دهد. از این رو در قسمت اول، مفاهیم کلیدی تشریح می‌گردد. در قسمت دوم، شرایط مسئولیت کیفری والدین در قبال بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودک دستخوش گزند و در قسمت سوم، میزان مسئولیت کیفری والدین واکاوی می‌گردد.

درباره بررسی و ارتباط پژوهش پیش رو با سایر تحقیقات انجام شده لازم است که بیان شود که از زمان تولد جرم‌شناسی و بررسی میزان سهم کودک در ارتکاب جرم و یا میزان بیگناهی وی، تحقیقات زیادی در حوزه حمایت از کودکان صورت گرفته است که بر اساس توجه به کودک و رعایت حقوق مثبت وی تدوین یافته‌اند. در پژوهش‌های داخلی نیز، توجه شایانی به کودک دستخوش گزند شده است و این پژوهش‌ها سعی نموده‌اند که با توجه به قوانین و رویه موجود، راهکارهای تقنینی، اجرایی و قضایی در قبال حمایت از کودکان را ارائه نمایند. با وجود این، تحقیق جامعی درباره واکاوی مسئولیت کیفری والدین در قبال بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودکان دستخوش گزند صورت نگرفته است و صرفاً برخی از آنها بحث بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودک را در اثنای مباحث خود تشریح نموده‌اند اما به طور جامع آن را واکاوی نموده‌اند. در زیر، برخی از تحقیقات مشابه با موضوع پیش رو بیان می‌گردد.

الف) عباسی، سجاد و همکاران (۱۴۰۰)، به بحث از عوامل گزند و راهکارهای حمایتی از کودکان در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان پرداختند. نویسندگان در این پژوهش بر این نکته تأکید داشتند که عواملی نظیر سوء رفتار والدین و بی‌توجهی آنان در برابر تکالیف خود سبب قرارگیری کودک در وضعیت‌های مخاطره‌آمیز می‌گردد و باید با اتخاذ راهکارهای حمایتی از این دسته افراد حمایت نمود. یکی از راهکارهای پیشگیری از قرارگیری کودک در وضعیت‌های مخاطره‌آمیز، پیشگیری رشدمدار به عنوان یکی از انواع پیشگیری‌های اجتماعی می‌باشد. با اتخاذ پیشگیری رشدمدار می‌توان از کودکان دستخوش گزند حمایت نمود و عوامل مخاطره‌آمیز در برابر کودک را از بین برد. تفاوت این پژوهش با موضوع واکاوی مسئولیت کیفری والدین در قبال بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودکان دستخوش گزند آن است که در پژوهش پیش رو، بحث از مسئولیت کیفری والدین در برابر بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودک به عنوان یکی از راهکارهای پیشگیری از بزه کاری و بزه دیدگی کودک می‌باشد اما در مقاله عباسی و همکاران، بحث از دسته‌بندی وضعیت مخاطره‌آمیز به عنوان مقدمه بزه دیدگی کودک مورد واکاوی قرار گرفته است. (abasi et al, 2021).

ب) خاقانی اصفهانی، مهدی (۱۳۹۹)، با موضوع بزه دیدگی کودکان و نوجوانان از برخی ایرادهای قانون حمایت از کودکان و نوجوانان اشاره می‌کند که نظام سیاست‌گذاری جنایی تقنینی موظف به صیانت افتراقی و ویژه از بزه‌دیدگان

آسیب‌پذیر نظیر کودکان و نوجوانان فاقد دسترسی و یا فاقد آگاهی از دسترسی به عدالت کیفری رسمی به منظور مداخله در بحران است. قانون حمایت از کودکان و نوجوانان به رغم مقررات حمایتی از کودکان در برخی از موارد خود عامل بزه دیدگی کودکان می‌باشد نظیر تعیین حبس تعزیری درجه ۵ یا ۶ برای آزار جنسی در برابر کودکان و نوجوانان، فاقد بازدارندگی است و با اعمال قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ بی‌اثر و موجب تجری مجرمین در برابر نونهالان می‌شود. عامل دیگر که سبب بزه دیدگی کودک می‌شود، مقررات موجود در بند (ح) ماده ۳ و قسمت ۳ از بند (چ) ماده ۶ قانون مدعی حمایت از کودکان و نوجوانان می‌باشد. بحث پیش رو یعنی مسئولیت کیفری والدین در قبال بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودکان دستخوش گزند، هر دو دسته از کودکان بزه‌دیده و بزه‌کار را بررسی نموده، و صرفاً یک دسته از کودکان را مورد نظر ندارد و از این رهگذر، بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین را مورد بررسی قرار می‌دهد. (Khaghani Isfahani, 2020).

روش

این پژوهش با روشی تفسیری-تحلیلی با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و استفاده از کتب، مقالات و ... با بحث مورد نظر پژوهش به تبیین و تشریح موضوع پرداخته است. روش تفسیری-تحلیلی بر اساس تفسیر هرمنوتیکی متون استوار می‌باشد. در این روش درک متفاوتی از متون شکل می‌گیرد. این روش را روش تأویلی یا تفهیمی نیز می‌نامند. پیش‌فرض تحلیل تفسیری آن است که پدیده‌ها و کنش‌های اجتماعی افراد ماهیتاً دارای معنا می‌باشند.

شیوه اجرای پژوهش

نگارندگان از خرداد ۱۴۰۱ شروع به نوشتن این پژوهش نموده‌اند و با تحلیل منابع کتابخانه‌ای و تفسیر آنها سعی نموده‌اند که با بررسی قانون حمایت از کودکان و نوجوانان و بررسی سایر قوانین حمایتی موجود در زمینه کودکان دستخوش گزند به بررسی پژوهش پیش رو بپردازند.

یافته‌ها

جدول ۱. خلاصه یافته‌های تحقیق

پیش‌بینی مسئولیت کیفری برای والدینی که در برابر کودک، بی‌توجهی و سهل‌انگاری می‌نمایند و سبب می‌شوند تا وی دستخوش خطرات و آسیب‌های مختلف جسمانی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، مالی و آموزشی قرار گیرد.

عدم وضع مقرر مشخص درباره نقض قوانین جزایی از سوی کودک در فرضی که بر اثر بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین، کودک، مرتکب جرم می‌شود

با وجود پیش‌بینی مسئولیت کیفری برای والدین سهل‌انگار در فرض بزه دیدگی کودک، مطابق ماده ۹ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، صرفاً ایراد صدمات بدنی و آزار جنسی بر کودک و نوجوان پیش‌بینی شده است و در سایر فروض نظیر بهره‌کشی اقتصادی از کودک و نوجوان و خودکشی، راهکار کیفری پیشگیرانه مناسب در قبال پیشگیری از بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر این گروه آسیب‌پذیر وضع نگردیده است.

تشریح مفاهیم بنیادی

با توجه به پیش‌بینی مفاهیمی جدید در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ که مبنای مسئولیت کیفری افرادی دیگر از جمله والدین خواهد بود و عناصر مادی و معنوی جرم را تشکیل خواهد داد، در این قسمت سعی می‌شود مفاهیم بنیادی مربوطه بررسی گردد.

۱-۱. بی‌توجهی و سهل‌انگاری

والدین و سایر افرادی که مراقبت از کودک به آنان سپرده شده است باید نیازهای اولیه و بنیادی کودک را برآورده کنند. کوتاهی در توجه به نیازهای کودک سبب می‌شود تا وضعیت مخاطره‌آمیز در برابر وی اتفاق افتد و شرایط بزه دیدگی و یا بزه‌کاری او فراهم گردد. در سابقه قانونگذاری قبل و بعد از انقلاب تا پیش از سال ۱۳۹۹ عبارات بی‌توجهی و سهل‌انگاری به عنوان جزئی از عناصر مادی یا معنوی مسئولیت کیفری والدین و سرپرستان پیش‌بینی نشده بود و صرفاً نویسندگان حقوقی در بحث از اقسام تقصیر بدون ارائه تعریفی از مفهوم بی‌توجهی و سهل‌انگاری، بدان اشاره کرده‌اند (Ardabili, 2019) در ماده ۴ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱ به «نادیده گرفتن سلامت عمدی کودک به عنوان یکی از مصادیق کودک‌آزاری» اشاره شده بود. اما همانطور که در مقرر مزبور تصریح شده است، نادیده گرفتن عمدی یکی از مصادیق کودک‌آزاری است و از موضوع پژوهش این تحقیق خروج موضوعی دارد. به جهت ایراداتی که در این خصوص وجود داشت و به ویژه آنکه در بسیاری از موارد از سوی روانشناسان و جرم‌شناسان بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین و سرپرستان به عنوان یکی علل ارتکاب جرم برشمرده می‌شد، در این راستا، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹، مفهوم نوینی از کوتاهی والدین و یا سرپرستان قانونی در برابر کودک را به حوزه حمایت کیفری از کودکان، به ویژه کودکان دستخوش‌گزند وارد نموده است. مطابق بند (پ) ماده ۱ قانون مذکور، بی‌توجهی و سهل‌انگاری^۱ در برابر کودک به معنای کوتاهی والدین و یا سرپرستان قانونی در انجام تکالیف سپرده شده شرعی، قانونی و قراردادی در برابر کودک است. عنصر اصلی در تعریف بی‌توجهی و سهل‌انگاری، کوتاهی و قصور مراقب در انجام تکالیف سپرده شده می‌باشد که می‌تواند به صورت عمد و یا غیر عمد باشد (Abdulahi & Karamati Moez, 2018)؛ به همین سبب چنانچه والدین به علت مشغله روزانه خویش و به طور غیر عمد به نیازهای بنیادی کودک توجه نمایند و مراقبت‌های لازم را از وی به عمل نیاورند، بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودک تحقق پیدا کرده است. بی‌توجهی و سهل‌انگاری را نباید با سوء رفتار در برابر کودک یکی دانست چرا که تفاوت‌هایی میان این دو مفهوم وجود دارد. سوء رفتار، انجام عملی است که سبب آسیب دیدگی کودک و ایجاد مشکلات بهداشتی او گردد و یا آرامش وی را دچار اختلال نماید (Sidi Benabi & Mousavi Tabar, 2018). سوء رفتار اغلب به صورت فعال و در قالب آسیب جسمانی نمود پیدا می‌کند، اما بی‌توجهی و سهل‌انگاری، رفتاری انفعالی بوده و به محرومیت از نیازهایی از قبیل غذا، مسکن، پوشاک، بهداشت جسمی و روانی، احترام و محبت اطلاق می‌گردد (Moazzami, 2009). همچنین، مطابق قانون حمایت از کودکان و

^۱ بی‌توجهی و سهل‌انگاری از لحاظ لغوی اشتراک معنایی دارند و به معنای سهو شمردن و عدم توجه در انجام کاری و بهره نبردن از آن است

نوجوانان، سوء رفتار صرفاً به صورت رفتار عمدی رخ می‌دهد اما بی‌توجهی و سهل‌انگاری اعم از عمد و غیر عمد می‌باشد.

۱-۲. کودک دستخوش گزند

کودک در لغت به معنای کودک، بچه و نوزاد می‌باشد (Dehkhoda, 1983) و در اصطلاح فقهی منظور از کودک شخصی است که به سن بلوغ شرعی نرسیده باشد (Tabatabai, 1997). از مجموع فتاوی معتبر فقها می‌توان دریافت که سن بلوغ شرعی در دختران ۹ سال تمام قمری و در پسران ۱۵ سال تمام قمری است (Langroudi, 2002). ماده ۱۴۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ این نظر را تأیید کرده و سن بلوغ شرعی پسران را ۱۵ سال تمام قمری و دختران را ۹ سال تمام قمری مقرر نموده است. قانون حمایت از کودکان، معیار بلوغ شرعی را برای تفکیک مرز بین طفولیت و بزرگ سالی پذیرفته است. به همین سبب بند (الف) ماده ۱ مقرر می‌دارد: «کودک کسی است که به سن بلوغ شرعی نرسیده باشد».

برخی از کودکان به سبب وضعیت خاصی که در پیرامون خویش دارند، در برابر سایر کودکان بیشتر دستخوش گزند قرار می‌گیرند و استعداد لازم را جهت قرارگیری در فرایند بزه پیدا می‌کنند و باید تدابیر حمایتی ویژه‌ای در بعد تقنینی، اجرایی و قضایی از ایشان به عمل آید. مطابق ماده ۳ قانون حمایت از کودکان، منظور از وضعیت مخاطره‌آمیز وضعیتی است که کودک را دستخوش بزه دیدگی و یا ورود صدمه به سلامت جسمانی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، امنیتی و یا آموزشی قرار دهد. به عبارت بهتر وضعیت مخاطره‌آمیز در نتیجه سوء رفتار و بی‌توجهی والدین و یا هر شخصی که کودک تحت مراقبت اوست ناشی می‌شود (Abbasi et al, 2021) مطابق بند ۳ ماده ۱ آیین نامه اجرایی ماده ۶ قانون حمایت از کودکان مصوب ۱۴۰۰، اطفالی که به علت قرارگیری در یکی از وضعیت‌های مخاطره‌آمیز مندرج در ماده ۳ قانون حمایت دستخوش بزه دیدگی و یا ورود آسیب قرار می‌گیرند، کودکان دستخوش گزند نامیده می‌شوند. ایراد وارده به صدر ماده مزبور اینکه به کودکان ناقض قوانین جزایی دستخوش گزند اشاره‌ای نکرده است (البته در بند «ذ» این ماده به کودکان ناقض قوانین جزایی و نوجوانان مرتکب جرم اشاره شده است). از این رو، می‌توان کودکان مذکور را به دو دسته کودک بزه‌دیده دستخوش گزند و کودک ناقض قوانین جزایی دستخوش گزند تقسیم بندی کرد.

از یک سو، کودک بزه‌دیده شخصی است که به دلیل رفتار عمدی یا غیر عمدی که مطابق قانون جرم محسوب می‌گردد، متحمل صدمات مختلف جسمانی، عاطفی، اخلاقی و مالی می‌گردد (Abachi, 2009). ماده ۳ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان این دسته از کودکان را بیان نموده و از بعد بزه دیدگی، مصادیق وضعیت مخاطره‌آمیز را ذکر کرده است. مطابق بندهای ۳ و ۴ ماده ۱ آیین نامه اجرایی، کودک بزه‌دیده دستخوش گزند کسی است که به علت قرارگیری در وضعیت مخاطره‌آمیز، دستخوش تحمل ضرر و ورود آسیب می‌باشد.

از سوی دیگر، اطفالی که به علت قرارگیری در وضعیت‌های مخاطره‌آمیز، مرتکب رفتار بزه‌کارانه می‌شوند، کودکان ناقض قوانین جزایی نام دارند. منظور از نقض قوانین جزایی، ارتکاب رفتاری اعم از فعل و یا ترک فعل است که مطابق قانون برای آن مجازات تعیین شده است. این دسته از کودکان، افرادی‌اند که در بروز و ظهور وضعیت

مخاطره‌آمیز نقشی بنیادی دارند؛ به گونه‌ای که آنان، ایجاد گزند را افزایش می‌دهند. در این شرایط، بدواً کودک بزه‌کار می‌باشد و در پس این بزه‌کاری باید در جست و جوی بزه‌دیدگی وی نیز بود. جرایمی نظیر تکدی‌گری و فروش مواد مخدر از جمله جرایمی هستند که می‌توان کودکان بزه‌کار-بزه‌دیده را در آن شناسایی نمود (Asli, 2011). نکته‌ای که درباره کودکان ناقض قوانین جزایی باید مورد توجه قرار گیرد آن است که به کار بردن وصف بزه‌کار برای طفلی که مرتکب جرم شده است مناسب نیست؛ زیرا طفلی که مرتکب جرم می‌شود، مسئولیت کیفری نقصان یافته دارد و از سویی شرایط محیطی که کودک در آن قرار گرفته است ممکن است بر بزه‌کاری وی تأثیر بگذارد. از این رو، وصف بزه‌کاری در برابر کودک نوعی انگ برچسب‌زنی به وی به حساب می‌آید و دارای ایراد است و می‌تواند بر فرایند تکامل کودک اثر بخش باشد. طفلی که در فرایند بزه قرار می‌گیرد فارغ از آن که مرتکب جرم شده باشد یا بزه‌دیده شده باشد، کودک دستخوش گزند بوده و باید از وی حمایت‌های لازم به عمل آید (Jafari, 2017). از این رو، طفلی که مرتکب جرم شده است پیش از آن که مجرم باشد باید به چشم یک کودک دستخوش گزند به وی نگریسته شود و در جهت اصلاح و بازپروری وی تدبیری اندیشیده شود. به همین علت، بهتر است به جای عبارت کودک بزه‌کار یا کودک مجرم از عبارت کودک ناقض قوانین جزایی استفاده شود زیرا طفلی که مرتکب جرم شده است، قوانین جزایی را نقض کرده و از این حیث در وضعیت مخاطره‌آمیز قرار گرفته و نیازمند حمایت و مساعدت می‌باشد و با مجازات نمودن وی به عنوان بزه‌کار امکان پیشگیری از قرارگیری مجدد وی در وضعیت خطرناک دشوار است. در تأیید این امر که طفلی که مرتکب جرم می‌شود بزه‌کار نمی‌باشد می‌توان به سه اصل مهم و بنیادی حمایت ویژه از کودکان، حمایت افتراقی از ایشان و اصل اولویت حمایت از کودکان اشاره کرد. مبنای هر سه اصل آن است که از تمامی کودکان علی‌الخصوص اطفالی که به هر دلیلی در وضعیت مخاطره‌آمیز قرار گرفته‌اند، حمایت نمود و تمامی کودکان دستخوش گزند مستحق حمایت اند فارغ از آن که آنان مرتکب جرم شده باشند و یا صرفاً بزه‌دیده مطلق باشند (Shiri, 2022).

شروط تحقق مسئولیت کیفری والدین درباره بی‌توجهی و سهل‌انگاری به کودکان دستخوش گزند والدین اصلی‌ترین و مهم‌ترین نقش را در سلامت جسمانی و روانی کودک دارند و باید در جهت سعادت وی بکوشند و زندگی آرام و به دور از خطری را برای کودک فراهم نمایند. در صورت عدم توجه به این مسائل و تحقق شروطی خاص می‌توان برای والدین مسئولیت کیفری متصور شد. در این قسمت سعی بر آن است که شروط خاص مسئولیت کیفری والدین در قبال کودکان دستخوش گزند مورد کنکاش قرار داده شود. البته این نکته را باید مد نظر داشت که علاوه بر این موارد باید شرایط عام مندرج در ماده ۱۴۰ قانون مجازات اسلامی نیز محرز باشد تا بتوان برای والدین مسئولیت کیفری متصور شد. مسئولیت کیفری به معنای الزام شخص به پاسخ‌گویی در قبال جرم ارتكابی است و لازمه آن وجود عقل، بلوغ و اختیار در فرد مرتکب است (Aghainia, 2019). از همین رو در صورت نبود شاخصه‌های مسئولیت کیفری (عقل، بلوغ و اختیار)، قدرت پاسخ‌گویی فرد در قبال رفتار مجرمانه زائل می‌شود، به همین علت واکنش کیفری علیه او اجرا نمی‌گردد.

۱-۲. دستخوش گزند قرار دادن کودکان بر اثر بی‌توجهی و سهل‌انگاری در تأمین نیازهای بنیادی

کودکان به عنوان قشری آسیب‌پذیر، نیازهایی دارند که برآورده کردن آنها ضروری است و از آنجایی که کودک قادر به رفع نیازهای اولیه خود نیست از این‌رو، این تکلیف بر عهده والدین می‌باشد. منظور از نیازهای بنیادی، مواردی است که برای کودک از ضروریات است و فراهم نمودن آنها، کودک را در وضعیتی آرام و به دور از دغدغه قرار می‌دهد. به عنوان مثال، تأمین غذا و نظارت بر بهداشت جسمانی و روانی کودک، نیاز بنیادی وی به حساب می‌آید و والدین باید در برآورده نمودن چنین نیازهایی اهتمام ورزند (Moazzami, 2009). به طور کلی نیازهای بنیادی کودک در دو سطح قابل بررسی می‌باشد: نیازهای اقتصادی و نیازهای روانی و عاطفی. در صورت عدم تأمین این نیازها، کودک مجبور می‌گردد که برای ارضای نیازهای خود مرتکب رفتار ضد اجتماعی گردد و یا آن که دستخوش انواع خطرات و آسیب‌های مختلف قرار گیرد.

۱-۱-۲. نیازهای اقتصادی کودک

یکی از مهم‌ترین نیازهای موضوع توجه بنیادی والدین، نفقه اولاد است. مطابق ماده ۱۲۰۴ قانون مدنی، نفقه اقارب عبارت است از مسکن و البسه و غذا و اثاث‌البیت به قدر رفع حاجت با در نظر گرفتن درجه استطاعت منفق. با این وجود تأمین نیازهای ضروری و اولیه کودک صرفاً شامل مواردی که در ماده ۱۲۰۴ قانون مدنی آمده است، نمی‌باشد. بلکه علاوه بر غذا، مسکن و البسه مناسب، کودک نیازهای مالی مهم دیگری هم دارد که والدین مکلفند در تأمین و برآورده نمودن آن اهتمام ورزند. از جمله این‌که هزینه‌های لازم را در جهت تحصیل و درمان کودک پرداخت نمایند. از این رو به نظر می‌رسد که مصادیق نیازهای اقتصادی کودک مندرج در ماده فوق‌الذکر، جنبه انحصاری نداشته و به صورت تمثیلی می‌باشد (Katouzian, 2011)؛ بنابراین، می‌توان بیان داشت که نفقه اولاد معیاری عرفی دارد و هر آن چه را که عرف برای کودک لازم و ضروری میدانند، نیاز اولیه و بنیادی وی قلمداد می‌کند و کسی که تکلیف پرداخت نفقه کودک با او می‌باشد باید آن را بر طرف نماید (Bayat & Bayat, 2021). بی‌توجهی به نفقه اولاد، عواقب غیر قابل‌جبرانی را برای کودک به همراه دارد. نخست، آنکه عدم پرداخت نفقه کودک باعث می‌شود تا کودک برای تأمین هزینه‌های روزمره خود مرتکب رفتارهایی شود که مطابق قانون جزایی، جرم به حساب می‌آید. به عنوان مثال این امکان وجود دارد که کودک جهت تأمین نیازهای ضروری خویش مرتکب سرقت گردد. به بیانی دیگر، عدم توجه به نفقه کودک، زمینه‌ساز قرارگیری وی را در وضعیت فقر فراهم می‌کند. به همین سبب کودک راه‌های مختلفی را در جهت خروج از این وضعیت و تأمین هزینه‌های خود طی می‌نماید که ممکن است به ارتکاب عمل بزه‌کارانه از سوی وی منجر گردد (Kenya, 1991) دوم کوتاهی در تأمین نفقه کودک، وی را وادار می‌نماید تا بر حسب امر دیگری مرتکب امور گاهاً غیر متعارف مانند جرایم منافی عفت و یا نیمه متعارف مانند جمع‌آوری ضایعات شود (Khaqani & Mohammadi, 2019) مطابق بند (ث) ماده ۱ قانون حمایت از کودکان، وادار نمودن یا گماردن کودک به انجام امور غیر متناسب با وضعیت جسمی، روانی، اخلاقی و اجتماعی وی، بهره‌کشی اقتصادی محسوب شده و مطابق بند (ژ) ماده ۳ قانون مذکور، بهره‌کشی اقتصادی از کودک، وضعیت مخاطره‌آمیز بوده که می‌تواند آسیب‌های جسمانی و روانی مختلفی را بر وی وارد نماید.

۲-۱-۲. نیازهای روانی کودک

علاوه بر نیازهای اقتصادی کودک، نیازهای روانی وی نیز از اهمیت به‌سزایی برخوردار است که والدین باید در تأمین آن‌ها اهتمام ورزند (Shambiaty, 2010). منظور از نیازهای روانی کودک، آن دسته از نیازهایی است که با روح و روان کودک در ارتباط است و توجه یا عدم توجه به این نیازها، بر آینده وی تأثیرگذار می‌باشد. از مهم‌ترین نیازهای روانی هر کودک احترام و محبت است که باید مورد توجه اعضای خانواده قرار گیرد. توجه والدین به رفع نیازهای روانی کودکان باعث می‌گردد تا امکان بزه‌دیدگی یا بزه‌کاری کودک در آینده کاهش یابد. توضیح آن که برقراری روابط عاطفی و ایجاد حس دل‌بستگی در کودک، تضمین‌کننده سلامت روانی وی می‌باشد و بی‌توجهی والدین در برقراری روابط محبت‌آمیز با فرزند خود، از یک سو منجر می‌شود تا کودک برای رفع نیازهای عاطفی خویش بیشتر از همسالان خود دستخوش بزه‌کاری و انحرافات نظیر فرار از مدرسه قرار گیرد (Rajai, 2022) و از سوی دیگر عدم توجه به نیازهای روانی کودکان سبب می‌شود تا کودک در آینده دچار اختلالات مختلف روانی و شخصیتی گردد که آسیب‌های غیر قابل‌جبرانی را بر وی وارد می‌سازد و وی را مستعد قربانی شدن می‌کند. برای پی‌بردن به اهمیت توجه به نیازهای روانی کودک، مثالی ذکر می‌شود. در خانواده‌ای که کودک با آن در ارتباط است، خشونت‌های مستمر و رفتار پرخاشگرانه علیه اعضای آن صورت می‌گیرد و بدون توجه به کودک و موقعیت حساس وی، محیط ناآرامی را برای کودک ایجاد می‌نمایند. خشونت‌های مستمر اعضای خانواده از یک سو، پرخاشگری را برای کودک به یک ارزش اجتماعی تبدیل می‌کند و رفتار کودک با همسالان و اطرافیان به همین شیوه خواهد بود و راه را برای ارتکاب جرایم مختلفی هم چون درگیری و منازعه، هموار می‌سازد. از سوی دیگر، خشونت اعضای خانواده چنانچه به طور مستمر باشد، کودک را در وضعیت مخاطره‌آمیز قرار می‌دهد، هرچند که خشونت مستقیماً علیه کودک نباشد و علیه شخص یا اشخاص ثالثی باشد. برای نمونه ممکن است وضعیتی روحی - روانی خاصی را در کودک یا نوجوان پدید آورد که منجر به خودکشی وی گردد. به همین جهت مطابق بند (ج) ماده ۳ قانون حمایت، کودک مستحق حمایت‌های ویژه به علت قرارگیری دستخوش‌گزند است.

در انتهای این بحث باید به این نکته اشاره داشت که نیازهای اقتصادی و روانی منطبق بر یکدیگرند و تأمین هر دو دسته برای کودکان ضروری است و عدم برآورده نمودن یکی از آن‌ها موجب می‌شود تا کودک دستخوش آسیب قرار گیرد و به همین جهت والدین به علت کوتاهی در تأمین هر دسته از نیازهای بنیادی باید مسئولیت‌گیری داشته باشند و مستحق مجازات هستند (البته در ادامه به عنوان یک خلاء قانونی اشاره خواهد شد که در برخی فروع در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان ۱۳۹۹ مسئولیت‌گیری برای والدین پیش‌بینی نشده است).

۲-۲. دستخوش‌گزند قرار دادن کودک بر اثر بی‌توجهی و سهل‌انگاری در انجام وظایف مربوط به ولایت و

حضانة

مراقبت و نگهداری و اداره اموال کودک تا زمان بلوغ و رشد وی بر عهده ولی قهری و در صورت عدم وجود وی بر عهده شخص یا اشخاصی می‌باشد که مطابق حکم قانون و یا حکم دادگاه وظیفه سرپرستی وی را بر عهده دارند. منظور از انجام وظایف سرپرستی، مواردی است که شخص مطابق مبانی شرعی، قانونی و قضایی مکلف به انجام آن

است و بی‌توجهی سرپرست در انجام وظایف مزبور، کودک را در شرایط و وضعیت پر گزند قرار می‌دهد. بی‌توجهی در انجام وظایف راجع به ولایت و حضانت در دو مورد نمود پیدا می‌کند که در صورت تحقق هر یک از آنها از سوی والدین پیش‌بینی مسئولیت کیفری برای آنها را ضروری می‌سازد. این موارد عبارتند از عدم رعایت مصلحت کودک و کوتاهی در مراقبت از کودک و جلوه‌های آن

۱-۳. عدم رعایت مصلحت کودک

مصلحت در لغت به معنی خیر و ثواب و سود می‌باشد (Manzoor, 1993). منظور از رعایت مصلحت کودک توجه به مسائلی است که برای کودک منفعت و سود بیشتری را اقتضا دارد. قسمت اول ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی این معنا را تقویت می‌بخشد و با به کار بردن واژه‌هایی از قبیل غبطه و ضرر، مفهوم سود و منفعت را برای واژه مصلحت به قرینه به کار برده است. این ماده مقرر می‌دارد: «هر گاه ولی قهری کودک رعایت غبطه صغیر را ننماید و مرتکب اقداماتی شود که موجب ضرر مولی علیه گردد به تقاضای یکی از اقارب وی و یا به درخواست رئیس حوزه قضایی پس از اثبات، دادگاه ولی مذکور را عزل و از تصرف در اموال صغیر منع و برای اداره امور مالی کودک فرد صالحی را به عنوان قیم تعیین می‌نماید». مطابق ماده مزبور، رعایت مصلحت کودک شرط سلامت و بقای ولایت می‌باشد و در صورت عدم توجه به مصلحت کودک، ولایت شخص ساقط می‌گردد. در این باره شیخ طوسی می‌نویسد: «تمام کسانی که بر اموال صغیر ولایت دارند، تصرف آنها صرفاً در صورت حفظ احتیاط و رعایت سود و منفعت کودک صحیح است و اگر خلاف این امر باشد باطل و غیر نافذ است» (Tusi, 1958). شرط رعایت مصلحت کودک در ماده ۴۲ قانون حمایت از خانواده پیش‌بینی شده است. مطابق این ماده، زمانی می‌توان کودک را به خارج از کشور برد که خروج از کشور به مصلحت و غبطه کودک باشد. افزون بر آن بند ۴ ماده ۲ آیین نامه اجرایی قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۴۰۰، رعایت غبطه و مصلحت کودک را به عنوان یکی از اصول رعایت حقوق کودکان دانسته و آن را در اولویت قرار داده است.

عدم رعایت مصلحت کودک، مصداقی از بی‌توجهی به حساب می‌آید و موجب قرارگیری کودک در وضعیت مخاطره‌آمیز می‌گردد (بند الف ماده ۳ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان ۱۳۹۹). علت مخاطره‌آمیز بودن عدم رعایت مصلحت کودک آن است که کودک به علت ضعف جسمانی و روانی که دارد، نمی‌تواند سود و ضرر خود را تشخیص دهد و میان آنها تمایز قائل شود و از همین روست که کودک نمی‌داند چه چیزی برای وی مصلحت است. به همین علت رعایت غبطه و مصلحت کودک با والدین می‌باشد تا با سنجش سود و زیان امور، تصمیم مقتضی را درباره مراقبت و مواظبت از کودک اتخاذ کنند. در صورتی که والدین از این تکلیف امتناع ورزند، کودک در وضعیت مخاطره‌آمیز قرار می‌گیرد و احتمال آسیب‌دیدگی وی افزایش می‌یابد. برای مثال، پدری قصد فروش یکی از اموال کودک مریض خود را دارد تا وجه حاصل از فروش آن مال را خرج درمان وی کند. در این راستا، مطابق قراردادی متعهد می‌گردد که وجه حاصل از فروش مال را به حساب بیمارستانی که کودک در آنجا قرار دارد واریز کند. لیکن بدون توجه به قیمت واقعی مال و بدون آن که درباره قیمت واقعی مال تحقیق کند، آن را به قیمت ناچیزی می‌فروشد و امکان معالجه کودک با آن وجود ندارد. در این مثال، اگرچه پدر برای درمان کودک مریض خود مالی

را در جهت بهبودی وی فروخته است، اما از آنجایی که از قیمت واقعی مال اطلاع نداشته و در این مورد اطلاعات کافی را به دست نیاورده است، عمل او مصداق بی‌توجهی و سهل‌انگاری به حساب می‌آید. به طور خلاصه می‌توان بیان داشت که منظور از رعایت مصلحت کودک، اداره اموال صغیر در حدود متعارف است و حدود متعارف همان رعایت غبطه و مصلحت کودک است (Imami, 2020)

۲-۲-۲. کوتاهی در مراقبت از کودک و جلوه‌های آن

اصلی‌ترین شرط برای حفظ سلامت جسمانی و روانی کودک و دور نمودن وی از وضعیت مخاطره‌آمیز، مراقبت صحیح از وی است. مراقبت در اشکال مختلفی نمایان می‌گردد. یکی از نوآوری‌های قانون حمایت از کودکان و نوجوانان و آیین نامه اجرایی آن، شناسایی جلوه‌های مختلفی از مراقبت از کودک است که در صورت عدم رعایت آن از سوی والدین برای آن‌ها مسئولیت کیفری به همراه خواهد داشت. جلوه نخست در مراقبت از کودک، نگهداری از وی می‌باشد. به استناد بند ۱۰ ماده ۱ آیین نامه اجرایی، منظور از نگهداری، مراقبت از کودک دستخوش گزند و یا بزه‌دیده در خانواده، خانواده جایگزین یا مراکز نگهداری می‌باشد. اگر چه واژه نگهداری به عنوان یکی از مصادیق مفهوم بی‌توجهی و سهل‌انگاری در بند (پ) ماده ۱ قانون حمایت ذکر نشده است، اما از آنجایی که بند مزبور از واژه «از قبیل» استفاده نموده است و نگهداری جلوه‌ای خاص از مراقبت به حساب می‌آید، کوتاهی در رعایت نمودن آن مشمول عنوان بی‌توجهی و سهل‌انگاری می‌گردد. کوتاهی در نگهداری غالباً در قالب رها نمودن کودک در مکانی خارج از محیط خانواده نمود پیدا می‌کند که خود جرمی مستقل به حساب می‌آید. مطابق ماده ۶۳۳ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مصوب ۱۳۷۵، رها نمودن کودک در مکانی غیر از محیط نگهداری وی، جرم بوده و مرتکب در صورتی که صدمه‌ای به کودک وارد شده باشد، مطابق مواد ۹ و ۲۵ قانون حمایت، مجازات می‌شود که منجر به قرارگیری کودک دستخوش گزند می‌شود.

جلوه دوم در مراقبت از کودک در قالب نظارت نمایان می‌گردد. امروزه با توسعه ارتباطات، وسایل استفاده جمعی در کنار رفت و آمدهای فیزیکی افراد، گسترش پیدا کرده است که مورد استفاده کودکان نیز است. یکی از وسایل استفاده جمعی، شبکه‌های فضای مجازی است. والدین باید علاوه بر توجه به دنیای فیزیکی کودک و نحوه ارتباط وی با همسالان خود، بر اعمال و رفتار کودک در شبکه‌ها و سایت‌های اجتماعی نیز نظارت کنند. تکلیف نظارت بر سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی که کودک با آن‌ها در ارتباط است و کنترل اعمال و رفتار وی در این خصوص از اهمیت و حساسیت بسیاری برخوردار است. نخست آنکه تعدادی از شبکه‌های اجتماعی فارغ از اهدافی که دنبال می‌نمایند، برای کودکان نامناسب هستند. از این‌رو، لازم است کودک را از دسترسی به این شبکه‌ها دور نمود. در صورت عدم نظارت، کودک ممکن است مطالبی را بیاموزد که منجر به انحراف وی گردد. به عنوان مثال، کودکی با تأثیرپذیری از محیط فضای مجازی و تبلیغ گسترده سایت‌های شرط‌بندی، تحریک شده و از طریق این سایت‌ها، اقدام به قمار می‌نماید. در این فرض والد یا مراقب کودک لازم است بر سایت‌ها و شبکه‌های مختلفی که در آن‌ها شرط‌بندی رواج دارد، نظارت کند. در صورت سهل‌انگاری و عدم توجه به این مورد، کودک به دلیل شرکت در قمار، بزه‌کار شناخته می‌شود. مثال دیگر اینکه به دلیل عدم نظارت والدین بر کودک، وی بدون اطلاع از ماهیت برخی از

سایت‌ها، وارد آن‌ها شده و در نتیجه حساب‌های بانکی و کلیه اطلاعات تلفن همراه وی از سوی مجرمین حرفه‌ای تخلیه گشته و منجر به بزه دیدگی وی گردد. دوم آن که شبکه‌های اجتماعی می‌توانند عرصه‌ای بزرگ برای فعالیت افراد دارای تمایلات جنسی به کودک را به وجود آورند و زمانی که این فعالیت‌ها در قالب تبلیغ باشد، آزار جنسی به وسیله فضای مجازی بر کودک وارد می‌شود و از آنجایی که والدین توجهی به کودک نمی‌نمایند، غالباً این شکل از آزار جنسی کشف و گزارش نمی‌گردد، از همین رو امکان رقم سیاه بزه دیدگی کودکان بالا می‌رود (Jaishankar, 2015). به علت وجود آثار و تبعاتی بی‌توجهی در نظارت بر کودک، والدین باید در جهت کنترل اعمال و رفتار کودک خود تلاش کنند و حتی‌الامکان ارتباط او را با فضای مجازی محدود نمایند.

جلوه سوم، مراقبت به صورت تربیت کودک و تأدیب مناسب وی می‌باشد. خانواده ساختار اولیه در رشد اجتماعی کودک را ایجاد می‌نماید و کودک را آماده حضور در اجتماعات مختلف می‌کند. از این رو برای اینکه کودک بتواند به دور از وضعیت مخاطره‌آمیز زندگی کند باید از لحاظ ذهنی و جسمانی پرورش یابد. در متون دینی به لزوم توجه به تربیت کودک اشاره شده است و آن را به عنوان یکی از تکالیف والدین در قبال فرزندان برشمرده است (Khoei, 1996). یکی از مصادیق تربیت کودک، تربیت از راه تأدیب متناسب وی می‌باشد. تربیت کودک باید در فضایی آرام و پنهان از اطرافیان صورت گیرد. تربیت کودک در حضور جمع، از لحاظ شخصیتی بر وی اثر منفی می‌گذارد (Furqani, 2000). افزون بر آن، تأدیب کودک باید در حدود متعارف باشد و مطابق موازین شرعی صورت گیرد. در غیر این صورت چنانچه تأدیب کودک خارج از حدود شرایط فوق‌الذکر باشد، شخصی که عمل تأدیب را انجام داده است در صورت ایراد آسیب بر کودک، مطابق مواد مندرج در باب جنایات، مجازات خواهد شد. کوتاهی در تربیت کودک و تربیت نامتناسب وی باعث می‌شود تا کودک در آینده دچار آسیب‌های مختلفی هم چون کزروی اجتماعی و نقصان در ارتباط با افراد پیرامون خویش گردد و فرد را هم از لحاظ جسمانی و هم از لحاظ روانی ناکارآمد سازد، از سوی اجتماع ترد شود و به عنوان یک کودک دستخوش گزند قرار گیرد.

۱-۴. میزان مسئولیت کیفری والدین در قبال بی‌توجهی به کودکان

بعد از بیان شروط تحقق مسئولیت کیفری والدین و احراز تقصیر آن‌ها، در این گفتار میزان مجازات والدین درباره ارتکاب جرم بی‌توجهی و سهل‌انگاری مورد واکاوی قرار می‌گیرد. فرض مسئله آن است که در صورت بی‌توجهی والدین در برابر کودک، ممکن است برای وی دو وضعیت گوناگون ایجاد گردد. یکی آنکه ممکن است بر اثر این بی‌توجهی، کودک بزه‌دیده گردد و دیگری آن که ممکن است بی‌توجهی والدین منجر به بزه‌کاری کودک شود. در این صورت میزان مجازات والدین در این دو فرض متفاوت می‌باشد و لازم است به طور مستقل هر یک از آن‌ها مورد بررسی قرار گیرند. پیش از پرداختن به تبیین میزان مجازات والدین لازم است تا مبنای مجازات والدین را درباره بی‌توجهی در برابر کودک تشریح نماییم بدین صورت که والدین بر چه اساس و مبنایی شایسته مجازات می‌باشند؟ پاسخ به این پرسش می‌تواند نقش والدین را در ارتکاب وضعیت بی‌توجهی نشان دهد و میزان مجازات آن‌ها را در نقشی که در فرایند جرم دارند تعیین کند.

یکی از اصول حقوق کیفری، اصل شخصی بودن مجازات است. مطابق این اصل هر کس مسئول رفتاری است که انجام داده است و نمی‌توان شخصی دیگر غیر از مرتکب اصلی را برای رفتاری که صورت گرفته محاکمه و مجازات نمود. ماده ۱۴۱ قانون مجازات اسلامی نیز این اصل را تأیید می‌نماید. با وجود پذیرش این اصل در قانون مجازات اسلامی، ماده ۱۴۲ این قانون، شرایط مسئولیت کیفری ناشی از رفتار غیر را بیان می‌نماید. این ماده مقرر می‌دارد «مسئولیت کیفری به علت رفتار دیگری تنها در صورتی ثابت است که شخصی قانوناً مسئول اعمال دیگری باشد و یا در رابطه با نتیجه اعمال دیگری مرتکب تقصیر گردد». این ماده را نمی‌توان به عنوان استثنایی بر اصل شخصی بودن مجازات تلقی کرد زیرا شرایط موجود در ماده ۱۴۲ نشان‌دهنده مسئولیت فرد مقصر می‌باشد. این قصور نشان می‌دهد که فردی غیر از مباشر اصلی، مسئول شناخته می‌شود (Jafari, 2017)

درباره مسئولیت کیفری والدین در برابر کودکان در فرضی که بر اثر تقصیر والدین، شخص دیگری رفتار مجرمانه‌ای را در برابر کودک انجام می‌دهد، می‌توان بیان داشت که مسئولیت والدین نوعی از مسئولیت کیفری ناشی از رفتار دیگری محسوب می‌گردد. توضیح آنکه بی‌توجهی و سهل‌انگاری از جمله مصادیق تقصیر به حساب می‌آید و در صورتی که بر اثر چنین تقصیری شخصی دیگر مرتکب جرمی گردد، فرد مقصر به عنوان سبب اصلی ارتکاب جرم شناخته شده و شایسته مجازات است. علت این امر آن است که چنانچه فرد مقصر مرتکب چنین تقصیری نمی‌شد، امکان تحقق جرم توسط فرد دوم غیر ممکن بود. از همین رو در بحث بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین در برابر کودکان، والدین مسئول نهایی می‌باشند هرچند که افراد دیگری بر اثر بی‌توجهی آن‌ها مرتکب جرم شده باشند. از جمع مواد ۱۴۲ قانون مجازات اسلامی و ماده ۹ قانون حمایت از کودکان، می‌توان پذیرش استدلال فوق‌الذکر را استنباط نمود و والدین را به عنوان مسئول رفتار دیگری مجازات نمود، البته این قضیه در فرضی ثابت است که بر اثر بی‌توجهی والدین شخصی دیگر آسیبی جسمانی و روانی بر کودک وارد نماید و موجب بزه دیدگی وی گردد. برای مثال چنانچه بر اثر بی‌توجهی والدین در برابر کودک، کودک در خیابان تحت ضرب و جرح شخصی دیگر قرار گیرد، صرفاً والدین که بدو در برابر کودک بی‌توجهی و سهل‌انگاری نموده‌اند مسئول می‌باشند. درباره ایراد آزار جنسی بر کودک از سوی شخصی غیر از والدین، از آنجایی که ماده ۱۰ قانون حمایت برای مرتکب آزار جنسی مجازات تعیین نموده است، علاوه بر والدین که مرتکب بی‌توجهی و سهل‌انگاری شده‌اند، مباشر جرم آزار جنسی نیز قابل تعقیب و محاکمه است؛ بنابراین، در صورتی که بر اثر بی‌توجهی شدید و مستمر والدین، شخصی دیگر مرتکب آزار جنسی بر کودک گردد، هر دو بر حسب نقشی که ایفا کرده‌اند سزاوار کیفر می‌باشند. این تفسیر با فلسفه وضع قانون حمایت از کودکان منطبق است و از بزه دیدگی پیاپی کودکان پیشگیری می‌نماید. علت پذیرش مسئولیت کیفری به علت رفتار دیگری در فرض ایراد آزار جنسی آن است که آزار جنسی، آثار مخربی بر کودک می‌گذارد و ممکن است در آینده نیز وی را درگیر نماید. از همین رو آزار جنسی از جهات مختلف جسمانی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، بهداشتی، امنیتی و آموزشی کودک را دچار اختلال می‌نماید. برای جلوگیری از بروز چنین تبعاتی باید راهکارهای پیشگیرانه را اعمال نمود. یکی از این راهکارها پیش‌بینی مجازات برای والدین مقصر و فاعل جرم است. پس از روشن شدن مبنای

مجازات والدین در برابر کودکان دستخوش گزند، میزان مجازات والدین در فرض بزه دیدگی و بزه کاری کودکان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۱. میزان مسئولیت کیفری والدین در قبال بزه دیدگی کودکان دستخوش گزند

قانون حمایت از کودکان و نوجوانان با انگیزه حمایت از کودکان دستخوش گزند به تصویب رسید و در بیشتر مواد نگاه بزه‌دیده‌محور را به کودکان دستخوش گزند داشته و حمایت‌های ویژه و به خصوصی راجع به این افراد اعمال نموده است. یکی از تدابیر حمایتی این قانون، تعیین ضمانت اجرای کیفری برای والدین مقصر در قبال کودکان است و پیشگیری واکنشی از کودکان را به عمل آورده است. ماده ۹ این قانون و تبصره آن، برای والدینی که در برابر کودک خود بی‌توجهی می‌نمایند و موجب ایراد صدمه به وی می‌شوند، مجازات تعیین نموده است. صدمات مندرج در این ماده به دو دسته تقسیم می‌شوند که عبارتند از: صدمات بدنی و آزار جنسی.

۳-۱-۱. ایراد صدمات بدنی به کودک

یکی از شروط تحقق مسئولیت کیفری والدین در قبال بی‌توجهی به کودک، ایراد صدمات بدنی در نتیجه بی‌توجهی می‌باشد. صدمات بدنی به دو دسته تقسیم می‌شوند که ماده ۹ قانون حمایت از کودکان آن‌ها را پیش‌بینی نموده و برای هر کدام مجازاتی را معین نموده است. نخست، فوت کودک به علت بی‌توجهی والدین و دوم، صدماتی که به طور دائمی و موقتی در جسم و روان کودک ایجاد می‌شود.

۳-۱-۱-۱. فوت کودک در اثر بی‌توجهی والدین

برای آن که متوجه شویم که فوت کودک در اثر بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین به چه صورتی امکان دارد بحث با ذکر مثالی طرح می‌شود. پدری به استعمال مواد مخدر دچار شده است، ولی به دلیل آن که احتمال یادگیری کودک و تأثیرپذیری او وجود دارد، تصمیم به ترک اعتیاد می‌نماید و از این‌رو، از شربت متادون استفاده می‌کند و بعد از اتمام مصرف، آن را بر روی میز کاری خود قرار می‌دهد، اما به این موضوع که امکان دسترسی کودک به آن دارو وجود دارد، توجه نمی‌نماید و تذکرات لازم را به فرزند خویش نمی‌دهد. بر همین اساس کودک تمام شربت را مصرف نموده و فوت می‌کند. در این مثال، فوت کودک بر اثر بی‌توجهی پدر درباره مکانی است که دارو را در آن قرار داده است. بر این اساس پدر، دارای مسئولیت کیفری می‌باشد. فوت کودک بر اثر کوتاهی والدین دارای ضمانت اجرای کیفری است و مطابق تبصره ماده ۹ قانون حمایت از کودکان و بند (الف) آن، والدین تا حداقل حبس تعزیری درجه ۵ (یعنی تا دو سال) محکوم می‌شوند.

نکته‌ای که در بحث فوت کودک بر اثر بی‌توجهی می‌توان طرح نمود، فوت کودک در جرایم رانندگی در اثر بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی والدین است. چنانچه والدین در حال رانندگی باشند و مقررات رانندگی مانند سرعت مجاز را رعایت نکنند و مرتکب بی‌احتیاطی گردند، در نتیجه تصادفی صورت گیرد و کودک فوت نماید، فرد مقصر، از یک سو مطابق ماده ۷۱۴ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات علاوه بر حبس تعزیری، در صورت مطالبه اولیای دم دیگر به پرداخت دیه محکوم می‌گردد و از سوی دیگر بر طبق بند (الف) ماده ۹ قانون حمایت، فرد مقصر تا حداقل

حبس تعزیری درجه ۵ محکوم می‌گردد. به بیان دیگر، مشمول مقررات تعدد معنوی مندرج در ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ قرار می‌گیرد و مجازات اشد یعنی مجازات ۶ ماه تا سه سال مذکور ماده ۷۱۴ اجرا خواهد شد. همچنین است وقتی که کودک یا نوجوان در اثر بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی موضوع ماده ۶۱۶ قانون تعزیرات ۱۳۷۵ کشته شود که یک تا ۳ سال حبس دارد. با توجه به شمول مقررات تعدد معنوی به شرح فوق در موارد بی-توجهی و سهل‌انگاری منجر به فوت کودک از سوی والدین، می‌توان گفت قانون حمایت از کودکان و نوجوانان در این زمینه نوآوری خاصی ندارد و عملاً مجازات مندرج در تبصره ماده ۹ این مقرر امکان اجرا ندارد.

۳-۱-۱-۲. صدمات بدنی و روانی غیر از فوت

این دسته از صدمات اگرچه موجب فوت کودک نمی‌شود اما آسیبی جدی به وی وارد می‌کنند، به گونه‌ای که انجام امور عادی و روزمره را به طور دائمی و یا موقتی از وی سلب می‌نمایند. در صورتی که ایراد صدمات بر کودک به طور دائمی باشد به این معنا که درمان کودک صعب‌العلاج باشد، والدین سهل‌انگار به مجازات تا حداقل حبس تعزیری درجه ۶ محکوم می‌شوند. همچنین در صورتی که صدمات وارده بر کودک به گونه‌ای باشد که با معالجه وی جسم و روان کودک به وضعیت پیش از ایراد صدمه بازگردد، والدین تا حداقل حبس تعزیری درجه ۷ محکوم می‌شوند. علاوه بر این صدمات، قانونگذار، جراحات بر سر و صورت کودک را پیش‌بینی نموده است. در این فرض چنانچه بر اثر بی‌توجهی والدین جراحی بر سر و صورت کودک وارد شود، فرد مقصر در صورت تحقق دو شرط مسئولیت کیفری دارد؛ نخست آن که والدین اقدامات لازم را برای جلوگیری از صدمه انجام نداده باشند و دوم آن که جراحات وارده مستند به عمل والدین باشد. در صورتی که این دو شرط محقق گردد، فرد مقصر مطابق بند (ت) ماده ۹، تا حداقل حبس تعزیری درجه هشت محکوم می‌گردد.

۳-۱-۲. آزار جنسی بر کودک در نتیجه بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین

آزار جنسی، درگیر نمودن کودک در یک فعالیت جنسی می‌باشد به گونه‌ای که وی به طور کامل توان درک آن را ندارد. به عبارت بهتر آزار جنسی ناتوانی در ابراز رضایت آگاهانه می‌باشد. اغلب آزار و سوء استفاده جنسی در کودکان بالای ۲ سال رخ می‌دهد (Gooderzi & Kiani, 2010) که دارای اشکال مختلفی است. ماده ۱۰ قانون حمایت از کودکان، اشکال مختلف آزار جنسی را که جرم می‌باشند، بیان نموده است.^۱

آزار جنسی در صورتی مشمول ماده ۹ قانون حمایت می‌گردد که سه شرط وجود داشته باشد. اولاً آزار جنسی به علت بی‌توجهی مستمر والدین صورت گیرد. منظور از بی‌توجهی مستمر والدین آن است که والدین به طور پیاپی توجهی به اعمال و رفتار کودک نداشته باشند و به دلیل این بی‌توجهی، کودک مورد آزار جنسی شخص دیگر قرار گیرد. برای مثال بر اثر بی‌توجهی مداوم والدین در تأمین هزینه‌های روزمره کودک، وی برای تأمین نیازهای خود

^۱. این موارد عبارتند از: آزار جنسی از طریق ارتباط برقرار کردن با طفل، آزار جنسی غیر تماسی، بهره‌کشی جنسی از طفل از طریق عرضه، در اختیار گرفتن، وادار و یا اجیر کردن برای هرزه‌نگاری یا سوء استفاده جنسی، در دسترس قرار دادن آثار و یا محتوای مستهجن، بهره‌گیری از طفل در جهت تولید، توزیع و فروش آثار سمعی و بصری، مورد معامله قرار دادن یا بارگذاری محتوای مستهجن در صورتی که از طفل نیز در آن استفاده شده باشد، و ارتباط جنسی با کودک از طریق فضای مجازی.

مرتکب اعمال منافی عفت گردد و در نتیجه آزار جنسی به او وارد شود. دوم آنکه آزار جنسی باید ناشی از بی‌توجهی شدید والدین به کودک باشد. بدین صورت که بی‌توجهی ناظر بر تمام تکالیف راجع به ولایت و سرپرستی کودک باشد و در سطح کلان اتفاق افتد. به عبارت بهتر والدین هیچ یک از تکالیف شرعی و قانونی خود را در برابر کودک انجام ندهند و از انجام دادن آن اجتناب ورزند. چنانچه بر اثر این نوع از بی‌توجهی، آزاری جنسی به کودک وارد شود، کودک در وضعیت خطرناک قرار گرفته و مستحق حمایت است. برای تحقق جرم بی‌توجهی که منجر به آزار جنسی شده است، وجود هر دو قید شدید و مستمر بودن بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین الزامی است و در صورتی که بی‌توجهی شدید باشد اما مستمر نباشد و یا بالعکس، جرم مزبور تحقق پیدا نمی‌یابد و از این رو والدین مسئولیت کیفری نخواهند داشت. البته می‌توان به موضع قانونگذار این انتقاد را وارد نمود که قیود مستمر و شدید در بی‌توجهی والدین مسئولیت کیفری والدین را تا حدودی مشکل کرده است و ممکن است تمامی زوایای دستخوش‌گزند قرار گرفتن کودک را تحت پوشش قرار ندهد و اتفاقاً زمینه را برای بزه دیدگی پیاپی فراهم سازد؛ زیرا این واژگان مبهم است و هر شخصی ممکن است تفسیر متفاوتی از درجه آن داشته باشد. برای نمونه یکی از موارد زیاد آزار جنسی در سرویس مدارس واقع می‌شود. در این فرض چنانچه والدین با بی‌مبالاتی کودک خود را در اختیار راننده‌ای ناشناس و غیرقابل اعتماد قرار دهند، با بی‌توجهی و سهل‌انگاری او را دستخوش‌گزند قرار داده‌اند. مصداق دیگر رها کردن کودک در بین همسالان به مدت طولانی است که ممکن است از سوی همسالان مورد آزار جنسی قرار گیرد. در چنین حالاتی مقام قضایی ممکن است به این دلیل که بی‌توجهی و سهل‌انگاری شدید نیست، مسئولیت کیفری برای والدین قائل نباشد.

سومین شرط در تحقق آزار جنسی ناشی از بی‌توجهی به کودک آن است که عمل اذیت و آزار جنسی از سوی شخصی غیر از والدین انجام شود و در صورتی که آزار جنسی توسط والدین صورت گیرد، موضوع از شمول جرم بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودک خارج می‌گردد و مشمول مواد دیگر قانون حمایت، از جمله ماده ۱۰ می‌باشد زیرا ارتکاب آزار جنسی از سوی والدین نشان‌دهنده آن است که ایشان این رفتار را به طور آگاهانه و با توجه کامل به وضعیت کودک انجام داده‌اند و از همین رو عنصر کوتاهی که عامل اصلی تشکیل‌دهنده جرم بی‌توجهی است زائل می‌گردد. به استناد تبصره ماده ۹ و بند (ث)، مجازات والدین سهل‌انگار تا حداقل یکی از مجازات‌های تعزیری درجه ۸ یعنی تا ۳ ماه حبس، جزای نقدی تا سی میلیون ریال و یا شلاق تا ده ضربه می‌باشد. میزان مجازات پیش‌بینی شده در این جرم نیز قابل انتقاد است؛ زیرا همانطور که اشاره شد آزار و آسیب‌های جنسی به مراتب شدیدتر از برخی صدمات بدنی است و می‌تواند وضعیت روحی و روانی شدیدی را در کودک یا نوجوان پدید آورد و حتی در مواردی منتهی به خودکشی نیز شده است. در حالی که برای صدمات بدنی مجازات‌هایی به مراتب شدیدتر وضع شده است. مضافاً اینکه پیش‌بینی مجازات‌های خفیف مزبور حاکی از عدم اهمیت آن برای قانونگذار است و در نهایت به دلیل مجازات خفیف آن، احتمال ارتکاب چنین جرمی از سوی والدین نیز بیشتر خواهد شد.

۳-۱-۳. خلاءهای قانونی ناشی از بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین

یکی از مهم‌ترین خلاءهای قانونی، خودکشی کودک یا نوجوان بر اثر بی‌توجهی والدین است. عوامل مختلفی می‌تواند موجب تصمیم فرد به خودکشی شود که یکی از مهم‌ترین آن بی‌توجهی والدین به وضعیت جسمانی و روانی کودک

است. برای نمونه، ممکن است بر اثر نزاع‌های شدید و مستمر اعضای خانواده، فشار روحی و روانی زیادی به کودک وارد گردد و از همین جهت وی تصمیم به پایان دادن به حیات خویش گیرد. مثال دیگر، وقتی است که کودک و نوجوان احساس بی‌مهری یا بی‌تفاوتی از سوی والدین در برابر مشکلات خود می‌کند. همچنین است وقتی که کودک یا نوجوان یک نیاز مالی در محیط خانواده مطرح می‌کند و پاسخی دریافت نمی‌کند. یا وقتی که از سوی همسالان یا شخصی بزرگسال مورد تعرض جنسی واقع شده‌اند. در چنین مواردی، بی‌توجهی سهل‌انگاری به اشکال گوناگون مانند عدم توجه به نیازهای روانی، اقتصادی و عدم مراقبت و نظارت می‌تواند منجر به خودکشی از سوی کودک یا نوجوان شود. این موضوع با وجود اهمیت بالایی که دارد، در قانون حمایت از کودکان جرم‌انگاری نشده است. البته ماده ۱۴ این قانون تحریک عمدی افراد به خودکشی کودک را پیش‌بینی نموده است که متفاوت از موضوع بی‌توجهی و سهل‌انگاری به کودکان می‌باشد. از آنجایی که صرف بی‌توجهی منجر به قرارگیری کودک در وضعیت مخاطره‌آمیز می‌شود، ممکن است همین بی‌توجهی منجر به اتمام حیات کودک توسط خودش گردد. از این رو لازم است که قانونگذار در این خصوص اهتمام بیشتری ورزد و این عمل را به عنوان یکی از نتایج جرم بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودک قلمداد نماید تا با جرم شمردن این عمل، والدین در برابر کودک و نیازهای جسمانی و روانی وی توجه بیشتری داشته باشند.

خلاء قانونی دیگر که مستلزم حمایت کیفری قانونگذار از کودکان و نوجوانان است، بی‌توجهی و سهل‌انگاری منجر به بهره‌کشی اقتصادی از کودک و یا نوجوان است. توضیح آنکه در ماده ۱۵ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بهره‌کشی اقتصادی جرم‌انگاری شده است، اما بدون شک یکی از عوامل چنین پدیده‌ای سهل‌انگاری و بی‌توجهی از سوی والدین است. برای نمونه، چنانچه والدین نیازهای اقتصادی کودک و نوجوان را تأمین نمایند، آنها مجبور به کار در بیرون نخواهند بود تا مورد بهره‌کشی اقتصادی قرار گیرند. همچنین چنانچه به هر دلیلی انجام کار (مانند کارآموزی) از سوی نوجوان زیر ۱۸ سال لازم باشد، والدین می‌توانند با نظارت و همراهی وی کارفرما را مکلف نمایند تا قراردادهای قانونی در قالب قانون کار با نوجوان منعقد نماید و از بزه‌کشی اقتصادی وی جلوگیری نمایند. مضافاً اینکه اگر کودک یا نوجوان از سوی والدین مورد مراقبت و نظارت قرار گیرند، از سوی نهادهای سودجو، جهت تکدی‌گری به کار گرفته خواهند شد.

۲-۳. بزه‌کاری کودکان بر اثر بی‌توجهی والدین

بزه‌کاری کودکان به عنوان پدیده مجرمانه نوین در رشته جرم‌شناسی از اواسط قرن نوزدهم مورد توجه کشورهای صنعتی اروپایی قرار گرفت و در اوایل قرن بیستم در سایر کشورها قواعد و مقررات به ویژه‌ای در جهت علل بزه‌کاری کودکان و پیشگیری از آن صورت گرفت (Salahi, 2010). در قوانین کیفری ایران در زمینه ضمانت-اجراهای کیفری و حمایت از کودکان، توجه ویژه‌ای به کودکان و نوجوانان بزه‌کار شده است (مواد ۸۸ و ۸۹ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲) و پژوهش‌های زیادی در جهت کاهش رقم بزه‌کاری کودکان به عمل آمده است. در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ نیز، سعی شده تا کودکان ناقض قوانین جزایی تحت لوای تدابیر حمایتی مقنن قرار گیرند. مطابق بند «ذ» ماده ۳ قانون مذکور، نقض قوانین جزایی توسط کودک و ارتکاب جرم توسط نوجوان

و یا استفاده از آنها در فعالیت‌های مجرمانه مانند قاچاق، تکدی‌گری و یا اعتیاد آنان به مواد مخدر و مشروبات الکلی وضعیت مخاطره‌آمیز محسوب می‌شود. علیرغم پیش‌بینی چنین وضعیت مخاطره‌آمیزی، نقش و بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین در ایجاد آن به عنوان جرم، وضع نشده و ضمانت اجرای کیفری ندارد؛ در حالی که بدون شک یکی از عوامل اصلی ارتکاب جرایم مذکور از سوی کودک و نوجوان، عدم ایفای وظایف قانونی و نهایتاً بی‌توجهی از سوی والدین است. برای مثال ممکن است به دلیل کوتاهی والدین در تأمین نیازهای اقتصادی کودک، وی برای رفع آنها، مرتکب رفتارهایی مانند تکدی‌گری و سرقت گردد. یا اینکه به دلیل عدم نظارت والدین بر گروه‌های همسالان نوجوان، وی ممکن است مرتکب شرب خمر یا استعمال مواد مخدر گردد.

یکی از راهکارهای پیشگیری از بزه‌کاری کودکان، پیشگیری واکنشی جهت ارباب والدین و یا مراقب در جهت توجه بیشتر به کودک می‌باشد. پیشگیری واکنشی ناظر به اقدام کیفری پیش و پس از وقوع جرم بوده و با بهره‌گیری از ساز و کارهای نظام عدالت کیفری به دنبال کاهش نرخ بزه‌کاری است (Mirkamali and Abbaszadeh, 2014)؛ بنابراین لازم است که مقنن در بحث از بزه‌کاری کودکان ناشی از بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین، ضمانت اجرای کیفری مشخصی را مانند بحث از بزه دیدگی آنها مطرح نماید؛ چرا که بیشتر جرایم ارتكابی که از سوی کودکان واقع می‌شود، ریشه در بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین در تأمین نیازهای بنیادی و انجام تکالیف راجع به ولایت و حضانت از کودک دارند. مضافاً اینکه درجه مخاطره‌آمیز بودن نقض قوانین جزایی از سوی کودک و نوجوان به مراتب شدیدتر و خطرناک‌تر از برخی موارد مندرج در ماده ۳ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان است که به واسطه آن، کودک و نوجوان به دلیل بزه دیدگی در وضعیت مخاطره‌آمیز قرار می‌گیرند و برای آنها در مواد ۷ به بعد قانون مذکور ضمانت اجرای کیفری وضع شده است.

نتیجه‌گیری

برخی از کودکان به علت وضعیت خاصی که چه از لحاظ جسمانی و چه از لحاظ روانی و عاطفی دارند، در برابر سایر همسالان خود دستخوش گزند بیشتری قرار می‌گیرند که اصطلاحاً آنان را کودکان دستخوش گزند می‌نامند. مطابق یک تقسیم‌بندی، کودکان و نوجوانان دستخوش گزند به دو دسته تقسیم می‌شوند: کودکان بزه‌دیده و کودکان ناقض قوانین جزایی. با توجه به وضعیت خاص کودکان و نوجوانان لازم است که هر دو دسته این افراد تحت چتر حمایتی قانونگذار قرار گیرند و سیاست جنایی افتراقی ویژه‌ای در برابر بزرگسالان در حمایت از آنها وضع شود. در کنار دولت، خانواده اصلی‌ترین و مهم‌ترین نقش را در جهت رشد و کمال کودک ایفا می‌کند؛ بدین صورت که هر قدر والدین به نیازهای بنیادی کودک توجه بیشتری داشته باشند و تکالیف شرعی و قانونی خود را در برابر وی کامل‌تر انجام دهند، از احتمال تحقق وضعیت مخاطره‌آمیز کاسته خواهد شد.

قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ به عنوان آخرین اراده قانونگذار در زمینه حمایت از کودکان و نوجوانان دستخوش گزند، تدابیر حمایتی خاصی را از این اشخاص به عمل آورده است. یکی از تدابیر حمایتی این قانون، شناسایی مسئولیت کیفری برای والدین در صورت بی‌توجهی و سهل‌انگاری در برابر کودکان دستخوش گزند

می‌باشد. در ماده ۹ این قانون برای والدینی که در برابر کودک خویش بی‌توجهی نموده‌اند، در صورت تحقق شروطی خاص، مجازات مقرر شده است.

با وجود اقدامات مثبت قانون مذکور، خلاءها و نواقصی در این خصوص وجود دارد. یکی از مهم‌ترین ایرادات آن است که در فرضی که سهل‌انگاری و بی‌توجهی والدین منجر به بزهکاری کودکان و نوجوانان می‌شود، جرم‌انگاری نشده است. برای نمونه، ممکن است به علت بی‌توجهی والدین، کودک برای رفع نیازهای بنیادی خود مرتکب جرایمی مانند تکدی‌گری، شرب خمر و سرقت شود. ایراد دیگر بی‌توجهی والدین در فرضی است که منجر به خودکشی کودک یا نوجوان می‌شود. برخی خودکشی‌ها به ویژه در سنین کودکی و نوجوانی، ریشه در بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین در برابر نیازهای کودک یا عدم درک صحیح از وضعیت روحی و روانی وی دارد که مورد اشاره مقنن قرار نگرفته است. از همین رو لازم است تا مقنن خودکشی ناشی از بی‌توجهی والدین را نیز جرم‌انگاری نماید. خلاء دیگر، بهره‌کشی‌های اقتصادی از کودکان و نوجوانان است که در چند دهه اخیر مصادیق آن به انواع گوناگون افزایش یافته است؛ از جمله به کار گرفتن کودکان برای تکدی‌گری یا در کارهای سخت و زیان‌آور که علت اصلی آن بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین است اما از دیدگاه قانونگذار مغفول مانده است.

پیشنهاد‌های پژوهشی و کاربردی

- ۱- اصلاح قانون درباره جرم‌انگاری بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین در قبال برخی از مصادیق بزه دیدگی کودکان و نوجوانان دستخوش گزند نظیر خودکشی و بهره‌کشی اقتصادی از کودک و نوجوانان دستخوش گزند
- ۲- پیش بینی مسئولیت کیفری والدین در فرض نقض قوانین جزایی از سوی کودکان و نوجوانان در فرضی که کودک و نوجوان در وضعیت مخاطره آمیز قرار می‌گیرد.

اخلاق پژوهش

در این پژوهش در ابتدا ضمن تبیین ضرورت طرح پژوهش اهداف بررسی پژوهش بیان شده است علاوه بر این در تمام متن مقاله امانت‌داری در استفاده از منابع داخلی و خارجی و دقت در استناددهی رعایت شده است

منابع مالی

در هیچ‌یک از مراحل انجام این پژوهش هیچ‌گونه منابع مالی دریافت نشده است.

دسترسی به مواد و داده‌ها

این پژوهش با روش اسنادی و تحلیل منابع کتابخانه ای بوده و داده‌های میدانی در این پژوهش وجود ندارد

رضایت برای انتشار

نویسندگان برای انتشار این مقاله رضایت کامل دارد.

تصریح درباره تعارض منافع

این پژوهش با منافع شخص یا سازمانی منافات ندارد.

سپاسگزاری

بدین‌وسیله از افرادی که در جمع آوری منابع اسنادی و کتابخانه ای همکاری نموده‌اند تشکر می‌کنیم.

References

- Ardabili, M A. (2018). General criminal law, the first volume of Mizan Publications. Persian
- Asli, Mehrdad, Raijian. (20۲۰). Supportive criminology, second edition, Tehran: Dadgostar Publications. Persian
- Emami, H. (2019). Civil rights in divorce, inheritance, children, family, almsgiving, inheritance, and guardianship. 20th edition Tehran: Islamic Publications. Persian
- Aghainia, H. (2018). Specific criminal law, crimes against individuals. Tehran: Mizan Publications. Persian
- Bayat, Farhad and Bayat, Sh. (2021). Comprehensive description of civil law. Twenty-second edition. Tehran: Andisheh Arshad Publications. Persian
- Taghizadeh Zanooghi, Morteza. (2019), The substantive and formal innovations of the new law on the protection of children and adolescents, Scientific Journal of Fiqh and Modern Law, 1(3), 176-190 Persian
- Jafari, M. (2016). Rethinking the concept of criminal responsibility of non-action. Criminal Law Research Quarterly, 6(20), 173-200. <https://doi.org/10.22054/jclr.2017.12330.1216> . Persian
- Jaishankar, K. (2014). Criminology of cyberspace, detection of Internet crimes and criminal behavior, translated by Hamid Reza Malek Mohammadi. First edition, Tehran: Mizan publications. Persian
- Khaghani Isfahani, M. (2019), Victimization of children and adolescents due to some flaws in the Law on the Protection of Children and Adolescents approved in 2019, the first national conference on challenges and solutions for the excellence of the family institution in Islamic schools with a focus on social harms, Zahedan persian
- Khoye, S A-Q, (1996). Encyclopedia of Imam al-Khoei. The first chapter, Qom: Foundation for the Revival of the Antiquities of Imam al-Khoei. Arabic
- Dekhoda, A A. (1998). Language Name Dekhoda, Opinion Dr. Mohammad Moin and Seyyed Jafar Shahidi, second edition. Tehran: Tehran Daneshgah Publications. Persian
- Sidi Benabi, S B and Mousavi Tabar, S M. (2018). Persian Jurisprudence and jurisprudence of misrepresentation with codes in the list of protection for children and children and their families and the chains of narrators. Faslanama Qadawat, 18 (94), 91-116. Persian
- Champatiye, H. (۲۰۲۲). Delinquency of children and adolescents. edition ۳ Tehran: Majd Publications. Persian
- Sherry, A. (2022). Separate criminal justice policy in children's education and children's education. Public Politics, 8(3), 93-105. <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2022.89544>. Persian

- Salahi, J. (2010). Delinquency of children and adolescents. 8th edition, Tehran: Mizan Publications. Persian
- Tabatabai, S A. (1997). Riyad al-Masal in the investigation of rulings with reasons. First edition, Qom: Al-Elbayt Publications. Arabic
- Tusi, M b H. (1958). Al-Mabsut in al-Imamiyah jurisprudence. Tehran: Maktabat al-Mortazavi Publications. Arabic
- Abachi, M. (2009). Prevention of repeated victimization of children with emphasis on the role of the police, collection of articles of the first national conference on crime prevention, prevention of repeated crime and victimization, <https://search.ricest.ac.ir/DL/Digitization/CheckDigitalTypes.aspx?DTC=36&DC=11540>. Persian
- Abbasi, S. Jafarzadeh, S and Salehi, S M. (2021). Risk factors and strategies to protect children in the Law on Protection of Children and Adolescents approved in 2019. Criminal Law Doctrines, 18(21), 275-304. <https://doi.org/10.30513/cld.2021.2883.1456>. Persian
- Abdulahi, S and Karamati Moez, H. (2017). Prevention of victimization due to neglect of children in Iran's criminal policy. Crime Prevention Studies, 13(46), 105-119,. Persian
- Abdullahi, Saman and Mahdavi Thabit, Mohammad Ali. (2018), Iran's preventive criminal policy against violence against children, Scientific Journal of Crime Prevention Studies, 14th year, number 51, pages 33-9 Persian
- Gurbandia, Mohsen. (2014), Protection of children at risk in Iran's criminal policy, Master's thesis, Department of Criminal Law and Criminology, Allameh Tabatabai University Persian
- Katouzian, Nasser. (2022). Civil law in the current legal order. edition 63. Tehran: Mizan Publications. Persian
- Katouzian, Nasser. (2022), Introduction to the science of Law and study in Iran's legal system, Ganj Danesh Publications, Tehran Persian
- Kenia, Mehdi. (2020). Fundamentals of criminology, volume one. Tehran: Tehran University Press. Persian
- Guderzi, Faramarz Vekiani, Mehrzad. (2022). Forensic Medicine for Law Students, 19th Edition. Tehran: Samit Publications. Persian
- Langroudi, Mohammad, Jafari. (2002). Extensive in legal terminology. second edition. Bija: Ganj Danesh Publications. Persian
- Moazzami, Shahla. (2009). Delinquency of children and adolescents. First Edition. Tehran: Judge Publications. Persian
- Manzoor, Muhammad bin Makram, Ibn (1993). Lasan al-Arab Beirut: Dar al-Nasher Publishing House. Arabic

Mirkamali, Seyed Alireza and Abbaszadeh Amirabadi, Ehsan. (2013). The role of identity documents in the prevention of organized crimes. *Criminal Law Studies*, 11(7), 177-202.
Persian

